

РОЗДІЛ 4

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ

УДК 321

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2023.33.24>

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ПОРІВНЯЛЬНОГО МЕТОДУ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИКИ

PROBLEM ASPECTS OF APPLICATION OF THE COMPARATIVE METHOD OF POLICY RESEARCH

Кобильник В.В.,*кандидат політичних наук,
доцент кафедри політології і соціології,
проректор**Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету імені Івана Огієнка*

Одним з основних логічних засобів пізнання об'єктивного світу є порівняння. Воно є незмінним елементом усіх форм пізнання, що і зробило його одним з ключових методів наукового дослідження. Порівняльний метод вже давно широко застосовується в політичній науці. Він довів свою ефективність та затребуваність, але все ще має ряд проблемних аспектів, які варто враховувати для збереження якості дослідження.

У статті доведено, що метод порівняння є базовим в методології політичної науки, який використовується для виявлення загальних та особливих ознак політичних суб'єктів і встановлення закономірностей їх розвитку.

У статті відзначено, що компаративний підхід, в контексті політичної науки, є одним з основних для ефективного пізнання дійсності. Він передбачає порівняння процесів, явищ і понять політичного характеру задля вивчення їх подібності та виявлення основних розбіжностей. Застосування методу порівняння дозволяє встановити, яким чином відбувався розвиток політичної системи та якими були особливості становлення окремих її елементів.

У статті автор аналізує ключові проблемні аспекти застосування порівняльного методу в політичній науці та способи їх мінімізації чи вирішення. Це дозволяє зробити процес наукового дослідження максимально ефективним, а результат точним. Під порівняльним (компаративним) методом в статті розуміють метод співставлення двох або більше об'єктів задля виокремлення в них загального і відмінного з метою класифікації та типології. Актуальність дослідження обумовлена тим, що проведення порівняльних досліджень особливе значення відносно теорії і практики функціонування різних політичних систем, змісту і еволюції політичних культур різних народів, політичної поведінки окремих груп населення, що є центральною сферою інтересів сучасної політичної науки в умовах постійних змін спричинених глобалізацією та діджиталізацією світового простору.

Ключові слова: порівняльна політологія, компаративістика, дослідження, метод, проблематика.

One of the basic logical means of knowing the objective world is comparison. It is an invariable element of all forms of knowledge, which made it one of the key methods of scientific research. The comparative method has long been widely used in political science. It has proven its effectiveness and demand, but still has a number of problematic aspects that should be taken into account in order to maintain the quality of research.

The article proves that the method of comparison is basic in the methodology of political science, which is used to identify general and special features of political subjects and establish patterns of their development.

The article notes that the comparative approach, in the context of political science, is one of the main ones for effective knowledge of reality. It involves comparing processes, phenomena and concepts of a political nature in order to study their similarities and identify the main differences. The application of the comparison method allows us to establish how the development of the political system took place and what the peculiarities of the formation of its individual elements were.

In the article, the author analyzes key problematic aspects of the application of the comparative method in political science and ways to minimize or resolve them. This makes it possible to make the process of scientific research as efficient as possible, and the result is accurate. In the article, the comparative (comparative) method is understood as the method of comparing two or more objects in order to single out the common and the different in them for the purpose of classification and typology. The relevance of the study is due to the fact that conducting comparative studies is particularly significant in relation to the theory and practice of the functioning of various political systems, the content and evolution of the political cultures of various peoples, the political behavior of certain population groups, which is the central area of interest of modern political science in the conditions of constant changes caused by globalization and digitalization world space.

Key words: comparative political science, comparative studies, research, method, problems.

Постановка проблеми. Відповідно до загальноприйнятого визначення порівняльного чи, як його ще називають, компаративного методу, його розуміють як співставлення двох або більше об'єктів задля виділення в них загальних характеристик, спільних та відмінних рис. На основі подібного порівняння відбувається їх подальша класифікація та типологізація. В окремих науках виокремлюють навіть цілі спеціальні дисципліни, які базуються на цьому методі: порівняльне правознавство, порівняльне мовознавство, порівняльна психологія, порівняльне релігієзнавство, порівняльна політологія тощо. Це говорить про затребуваність та актуальність порівняння в методології різних наук. Проте, варто зауважити, що порівняння має власні недоліки та проблемні аспекти, які можуть позначитись на ході дослідження та отриманих результатах. Особливо це відчутно в період активних змін, яким сприяють сьогодні процеси глобалізації та діджиталізації. Тому необхідним є детальне дослідження ключових проблем, які виникають при застосуванні порівняльного методу та можливостей для їх усунення чи мінімізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Порівняння є доволі популярним методом, особливо широко він застосовується в політичній науці, тому в цьому напрямку щороку збільшується обсяг навчально-методичного і дослідницького матеріалу. А витоки порівняльної політології прослідковують ще від праць Арістотеля.

Порівняльний аналіз, як метод, виходить на перший план в XIX ст. В цей період з'являються роботи А. де Токвіля, Дж. Мілля, К. Маркса і Ф. Енгельса, де вони порівнюють основні європейські держави та їх політичні системи. Наприкінці XIX століття, під впливом тевтонської школи в історіографії, сформувалась методологія порівняльної політики. Е. Фрімен у своїй книзі «Порівняльна політика» (1873) намагався виявити та пояснити спільністю походження подібні риси різних народів та держав, використовуючи методи порівняльної філософії та політики для вивчення історії державних установ. Багато для порівняльних досліджень зробив М. Вебер, перейшовши у дослідженнях від формальних аналогій до повноцінного методу порівняння.

Свій внесок в розвиток порівняльної політології зробили Г. Алмонд, Ж. Блондель, С. Верба, Р. Даль, Е. Дюркгейм, Г. Ерман, Дж. Сарторі та інші. В Україні ж комплексні або часткові дослідження компаративного методу в політології належать О. Боднарову, Г. Зеленько, М. Кармазіній, М. Кириченку, А. Романюку, О. Ткачу, В. Шаповалу тощо. Проте, не можна заперечити той факт, що все ще існує нагальна потреба у поглибленні, деталізації та розвитку компаративістики як галузі в рамках української політичної науки та визна-

чення ключових проблем методу для його подальшого вдосконалення.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Сучасна порівняльна політологія стає дедалі популярнішою і стрімко розвивається, шукаючи нові парадигми, оновлюючи методологічні підходи, теорії, методи тощо. Це дозволяє стверджувати, що компаративістика не лише порівняно молода дисципліна, вона стрімко розвивається, враховує зміни, які відбуваються в реальному світі: глобалізація, діджиталізація, конфлікти, пандемії.

Стратегія та тактика проведення компаративного аналізу має власні особливості. Не позбавлений цей метод і методологічних труднощів та проблемних аспектів, які все ще не досліджені комплексно, але здатні впливати на фінальні результати дослідження. На сьогоднішній день все ще існує нагальна потреба у вивченні проблем застосування порівняльного методу в політичній науці та методів протидії їм.

Формулювання цілей статті: метою статті є виявлення та систематизація ключових проблемних аспектів застосування порівняльного методу в політиці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наукове порівняння сьогодні є одним з найбільш поширених методів дослідження, воно допомагає визначити кількісні і якісні характеристики предметів, явищ, класифікувати, упорядкувати, оцінити зміст тих або інших процесів. Проте, для ефективного застосування будь-якого методу необхідно розуміти його проблемні аспекти та слабкі сторони, і вміти їх компенсувати для отримання релевантних результатів дослідження.

Перш за все, варто визначитися із понятійно-категоріальним апаратом, яким оперуватимемо у статті. За найширшим визначенням, порівняльна політологія – це галузь політичного знання, що у власній емпіриці спирається на порівняльний метод та націлена на дослідження великого предметного кола. Компаративістика являє собою систематизоване дослідження світових політичних систем на основі порівняння, яке здійснюється з метою винайдення спільних і відмінних рис. Дослідження в компаративній політології може стосуватися вивчення конкретних політичних інститутів в одній країні, але у різні часові проміжки, або ж однакових політичних структур, але в різних державах. [1, с. 56]

М. Догана і Д. Пелассі у своїх роботах стверджують, що мета порівняльної політології полягає «в прагненні придбати більш пояснювальний, ніж описовий характер – з тим, щоб включити кожне конкретне дослідження (неповне, регіональне або секторальне) в ширший контекст» [4, с. 6]. Вчені стверджують, що політичні науки повинні бути порівняльними, оскільки немає сенсу аналізувати

явище без конкретного соціально-політичного контексту. Випадок не слід розглядати як «статистичний шум» [6, с. 16].

Компаративісти вивчають складний та багатогранний політичний світ, який неможливо пояснити через стандартну призму причинних і наслідкових зв'язків. Порівняльне дослідження охоплює величезну кількість випадків-продуктів дії суб'єктивного чинника у політиці. Тому, порівняльне дослідження повинно обов'язково поєднувати загальні характеристики та конкретні деталі. Результатом порівняння є зіставлення певного політичного явища з визначенням спільних/відмінних рис щодо того явища, яке аналізується [3, с. 17].

Через складність процесу реалізації, порівняльний метод не позбавлений ряду проблемних аспектів, які треба враховувати при проведенні дослідження. Перш за все, варто пам'ятати, що наукове порівняння продуктивне тільки на рівні вже наявних знань і оцінок щодо предмету аналізу. Ми не можемо порівнювати відоме з невідомим, тому використання методу порівняння стало можливим лише тоді, коли був накопичений значний запас знань про особливості ключових політичних явищ.

По-друге, варто пам'ятати, що порівняння в світі політики має крупний масштаб і, на відміну від досліджень природи, не може бути абсолютним по своїм результатам. Кожен результат, який ми отримуємо, в тій чи іншій мірі буде умовним, адже залежить від умов, які склались в сфері дослідження. В цьому контексті, для збереження об'єктивності варто дотримуватись ряду правил:

- досліджувані питання повинні забезпечувати можливість порівняння реально існуючих параметрів;
- всі використані в аналізі змінні величини повинні бути еквівалентною мірою понять для всіх досліджуваних політичних культур;
- країни, які аналізують повинні мати культури, які піддаються порівнянню;
- нагляд і збір фактологічних матеріалів по кожній країні повинні носити незалежний характер [1].

Наступною відчутною проблемою для порівняльної політології залишається співставлення базових одиниць аналізу. Вони повинні бути рівноцінними або незалежними, щоб дати можливість співставити їх з певним еталоном порівняння. При цьому зберігається необхідність проведення якісного аналізу даних, адже в компаративному методі використовувати і якісні, і кількісні показники. Компаративістські шкали не є ні чисто якісними ні чисто кількісними.

Серед небезпек порівняльного дослідження можна виокремити і хибну уніфікацію. Компаративні дослідження завжди спираються на спе-

ціально створену теоретичну модель, яка є спрощеним варіантом реальності і не може бути один в один тотожною реальній ситуації. Кожна теоретична модель має переоцінюватися і доповнюватися новим інструментарієм з урахуванням актуальних змін. В цьому випадку варто окрему увагу приділити формуванню набору показників для аналізу, чим точніше їх вдасться підібрати, тим більш точними будуть результати наукової роботи.

Також, в оді дослідження гіпотез слід завжди бути готовим до зустрічі із суперечливими фактами й появою нових, несподіваних даних. Межі дослідження в порівняльному методі встановлюються самим дослідником. Але кожен дослідник є представником певної культури, і це може обмежити його здатність до розуміння певних явищ. Наприклад, західні дуже довго помилково застосовували власні мірила в якості універсальних [4, С. 20]. Для багатьох все ще зберігається небезпека потрапити в пастку етноцентризму.

Крім того, існує проблема врахування історичного минулого систем. Сегментуючи ціле на відносно обмежені сектори, дослідник ризикує залишити поза увагою історичний досвід [2, с. 31]. Суспільство перебуває в постійному русі від минулого до майбутнього, і в сучасному мають місце відголоски минулого. Йдеться про «код культури» [5, с. 10].

Загалом, сьогодні існує дві концептуальні стратегії ведення порівняльного дослідження:

- метод пошуку відмінностей: порівняння дуже схожих випадків;
- метод пошуку подібностей: порівняння дуже відмінних випадків.

У випадку аналізу подібних об'єктів, дослідник шукає відповідь, чому ж наслідки подібних процесів відмінні. І цей метод має ряд недоліків, адже науковці зазвичай є обмеженими певною кількістю піддослідних країн, а відтак, і фактори пояснення не можуть сприйматись як константа.

Застосування даного методу може здійснюватися двома шляхами:

- суворим: дослідник обере різні країни з певною кількістю подібних змінних (контрольованих), які будуть відрізнятися одна від іншої лише однією незалежною змінною;
- довільним: дослідник, обираючи країни зі схожими характеристиками, не обов'язково буде узгоджувати їх із набором контрольованих змінних [1].

Фактично будь-яке емпіричне соціальне дослідження спирається на порівняння. Вчені порівнюють між собою досліджувані випадки, використовують статистичні методи для проведення і уточнення кількісних порівнянь, співставляють реальні феномени з їх чистими типами тощо. Тому порівняльна політологія заслуговує своєї окремої наукової ніші.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Таким чином, можемо дійти висновку, що сутність порівняльного методу в політологічному дослідженні полягає у виявленні подібностей або відмінностей політичних інститутів, процесів і явищ з метою їх подальшої класифікації чи типологізації. В порівняльних дослідженнях розглядають кількісні і якісні характеристики, рідко використовують окремі типи порівнянь і часто застосовують їх синтез.

Попри свою ефективність та популярність, порівняльний метод не позбавлений ряду проблемних аспектів та слабкостей, які варто вра-

ховувати, щоб мінімізувати негативний вплив на фінальний результат дослідження. Серед ключових можна виокремити: наукове порівняння продуктивне тільки на рівні вже наявних знань і оцінок щодо предмету аналізу (тому для проведення порівняння вже має бути наявна відповідна база), порівняння не може бути абсолютним по своїм результатам, можлива хибна уніфікація теоретичної моделі з реальними процесами, обмежена здатність дослідника до розуміння певних явищ. Загалом, тема проблемних аспектів порівняльного методу залишається актуальною та потребує подальшої теоретичної розробки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кобильник В. В. Порівняльний метод як основа політологічного дослідження Політологічні студії. 2011. Вип. 2. С. 54–65.
2. Новосяд В. В. Особливості порівняльних досліджень у науці державного управління Аспекти публічного управління. 2014. № 7. С. 25–36.
3. Романюк А. Порівняльний аналіз політичних систем Західної Європи: інституційний вимір. Львів: Тріада плюс, 2004. 392 с.
4. Доган М. Сравнительная политическая социология : пер. с англ. Пеласси. М.: Соц.-полит. журн., 1994. 272 с.
5. Кантор К.М. История против прогресса (опыт культурно-исторической генетики М. : Наука, 1992. 147 с.
6. Zukerman Alan S. Reformulating Understanding and Advancing Theory in Comparative Politics. APSA-CP. Newsletter of the APSA Organized Section in Comparative Politics. 1997. Vol. 8. No 1. P. 3–21.